

राष्ट्रिय सभामा महिनावारी विभेद अन्त्यसम्बन्धी संकल्प प्रस्ताव

सम्माननीय अध्यक्ष ज्यू

प्रकृतिले पाठेघर भएका र पाठेघर नभएका दुई थरी मानव पृथ्वीलाई दिएको छ । हामी सबैलाई थाह छ पाठेघर भएकाहरुको शरीरबाट प्रत्येक महिना लगभग २८ दिनको चक्रमा रगत बग्ने गर्दछ । ठाउँ, जाति, धर्म र सम्प्रदाय पिच्छे यो अवस्थालाई फरक फरक नामले सम्बोधन गर्ने गरिन्छ । बाहिर सरेकी, छुई भएकी, छाउ भएकी, महारानी भएकी, छाउपडी, महिनावारी आदि आदि नाम दिइएको पाइन्छ । धर्म, परम्परा र संस्कारका नाममा छोई छिटो गर्ने गरिन्छ । फरक यति मात्र हो कतै धेरै त कतै थोरै हुन्छ । मध्यपश्चिम र सुदूरपश्चिम नेपालका केही भागमा देखिने विभेद छाउ गाठ छ भने नेपालका बाँकि भागमा घर भित्रका कना नदेखिने विभेद छ । महिनावारी अवस्था बारे ठाउँ परिस्थिति अनुसार नाम, तरिका, मात्रा र गाम्भीर्यतामा मात्र फरक छ । बार्नु र बार्न लगाउनु देशका लगभग ९५ प्रतिशत परिवारमा रहेको छ ।

सम्माननीय अध्यक्ष ज्यू

पुरुषहरु महिनावारी हुँदैनन् । यसको अर्थ महिनावारी महिलाले मात्र बारी रहेका हुन्छन् त ? होइन, बालक, पुरुष सबैले आमा, दिदी बहिनी, श्रीमती छोरीसँगसँगै बारी रहेका हुन्छन् । यस्ता सामाजिक कुमान्यताका कारण पुरुषहरु पनि पीडित र प्रभावित भैरहेका हुन्छन् । तसर्थ यो महिलाको मात्र सवाल होइन । यो महिला पुरुष सबैको साझा सवाल हो । हाम्रा दाजु भाईबाट सुनिन्छ, ‘म त बार्दिन तर घरका महिला मान्दैनन् । महिलाहरु आफु बार्छनर घरका सदस्यलाई पनि बार्न लगाउन्छन् । त्यसैले बार्ने चलन हटाउन पहिला महिलालाई नै सचेत गराउनु पर्छ ।’ सचेत हुनु र सचेत गराउनु राम्रो हो तर यसो सोच्नु र भन्नु परम्परावादी र रुपान्तरण हुन नचाहने सोच हो । हाम्रो जस्तो सामाजिक र राजनीतिक शक्ति संरचना भएको समाजमा महिला मात्र सचेत भएर पुग्दैन । महिला पुरुष, घर, समाज र राज्य सचेत र संवेदनशील हुनु पर्दछ । अझ राज्य बढी जिम्मेवार हुनु पर्दछ । महिनावारी विभेदलाई हामीले कसरी बुझ्ने त ? महिनावारी विभेद भनेको जिन्दगी भर महिनावारीसँग जोडिएको मौनता, निषेध, बन्देज, लाज, दुर्व्यवहार, हिंसा तथा साधन र स्रोतबाट बन्चित गराइने अवस्था हो । यो अवस्थाको अन्त्य गर्न महिनावारीको अवस्थालाई मर्यादित बनाउन आवश्यक छ । अब प्रश्न उठ्न सक्छ मर्यादित महिनावारी किन भन्ने ? मानव अधिकारका मुख्य सिद्धान्त मर्यादा, समानता, स्वतन्त्रता र अविभेद हुन् । मर्यादाको अर्थ गौरव, प्रतिष्ठा र मान हो । अरुको अधिकारलाई उल्लंघन नगरी आफ्ना अधिकारहरुको उपभोग गर्ने वातावरण र अवस्थाको सुनिश्चितता मर्यादाले गर्छ । तसर्थ महिनावारीको अवस्थालाई मानव अधिकारको दृष्टिकोणले विश्लेषण र

सम्बोधन गरिनु मर्यादित महिनावारी हो । सम्मानजनक व्यवहार र गरिमायुक्त जीवन, कानूनी सुरक्षा र सामाजिक न्यायका सनिश्चितता, लैंगिक समानता, हिंसा, भेदभाव र अपमान विरुद्धका सुरक्षा, सुरक्षित स्वच्छ र सहज व्यवस्थापनका वातावरण र अधिकार दिन मयादाकालागि अति आवश्यक छ ।

सम्माननीय अध्यक्ष ज्यू,

नेपाल सरकारले वि. सं. २०७६ मंसिर अर्थात् सं.न २०१९ डिसेम्बर ८ बाट औपचारिक रुपले मनाउदै आएको छ । धेरै दिवसहरु मनाउने प्रचलन विदेशबाट आयत भएका छन् भने मर्यादित महिनावारी दिवस मनाउने प्रचलन नेपालबाट विदेश गएको छ । नेपालबाट सुरु भएको मर्यादित महिनावारी दिवस फ्रान्स सहित ११ देशले औपचारिक रुपमा मनाउने गरेका छन् भने ६५ भन्दा बढी देशमा अनौपचारिक रुपमा मनाईने गरेको छ । यस अभियानका अभियान्ता राधा पौडेल र सबै अभियान्तालाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । सम्मान प्रकट गर्न चाहन्छु ।

संकल्प प्रस्तावको व्यहोरा यस प्रकार रहेको छ:

हाम्रो संविधानको प्रस्तावनामा लैंगिक विभेद लगायत सबै किसिमका विभेद र उत्पीडनको अन्त्य गर्ने, सामाजिक न्याय, मौलिक अधिकार र मानव अधिकारको अवधारणामा प्रतिबद्ध रहने संकल्प गरिएको छ । संविधानको भाग ३ को मौलिक हक र कर्तव्य अन्तर्गत धारा १६ (१) ले सम्मानपर्वक बाँच्न पाउने हक, धारा १८ (२) ले समानताको हक, धारा २४ (१) ले छवाछत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, धारा २९ (२) ले शोषण विरुद्धको हक, धारा ३० (१) ले स्वच्छ वातावरणको हक, धारा ३५ (४) ले स्वास्थ्य सम्बन्धी हक, धारा ३६ ले खाद्य सम्बन्धी हक, धारा ३७ ले आवासको हक, धारा ३८ ले महिलाको हक र धारा ३९ ले बालबालिकाको हक प्रत्याभूत गरेको छ । तथापि यी मौलिक हकहरु पूर्णतः उपभोग गर्न पाउने कानन बनेका छैनन् । बनेका

कानन पनि सम्पूर्ण छैनन् । संविधानले यति धेरै अधिकार प्रदान गरे पनि नेपालका सबै क्षेत्र, जाति, धर्म र समुदायमा मासिक रुपमा महिनावारी हुने बालिका, महिला र व्यक्तिहरु महिनावारी भएका बेला घर, परिवार र समाजबाट हुने विभेदबाट पीडित छन् । महिनावारी भएका बेला यो छुन हुने यो छुन नहुने, यो खान हुने यो खान नहुने, भान्सा कोठा, पूजा कोठा जान नहुने आदि इत्यादि जस्ता नियम बनाएर बार्न लगाइन्छ । यो विभेद हो । यस्तो विभेद लैंगिक हिंसा हो । मानव अधिकारको हनन हो । मौलिक हकहरुको उल्लंघन हो । महिनावारी भएका बेला बालिका, महिला र व्यक्तिहरुले भोग्नु परेको सामाजिक बहिष्करण, हिंसा, विभेद र विभेदका कारण हुने शारीरिक र मानसिक पीडा तथा असुरक्षाले उनीहरुको व्यक्तित्वको समग्र विकास

अवरुद्ध हुने गरेको छ। र, घाटा घरपरिवार, समाज र राष्ट्रलाई भएको हुन्छ । २०७८ सालको जनगणना अनुसार नेपालको जनसंख्याको करीब एकाउन्न प्रतिशत पाठेघर लिएर जन्मेका व्यक्तिहरु छन । जसमध्ये धेरै संख्यामा महिनावारी हने (मिन्सुरेटर) बालिका र महिलाहरु हनहन्छ । त्यसका अतिरिक्त यौनिक अल्पसंख्यक समुदायमा महिनावारी हने व्यक्तिहरु जस्तै टा॥न्समेन र लेस्बियन पनि हनहन्छ । सृष्टीकालागि प्रजनन र प्रजननकालागि महिनावारी हन अनिवार्य हो । महिनावारीको अपरिहार्यता र महत्वलाई स्वीकार र सम्मान गर्नको साटो महिनावारीको अवस्थालाई हेर्ने दृष्टिकोणले हेरिने, शारीरिक कमजोरी र अशक्तताको रूपमा लिन, छोइछिटो र अलग्गै बसाउनु तथा स्रोत साधनबाट वंचित गराउनु उनीहरुलाई मानवको रूपमा स्वीकार नगर्नु हो । र, यसैका आधारमा उपरोक्त उल्लेखित मानव अधिकार र मौलिक अधिकारको हनन गन असमान शक्ति सम्बन्ध र पितृसत्ता कायम राख्न हो । मौलिक हकहरुको प्रत्याभूति गर्न नसक्ने राज्यको असफलता हो । महिनावारीका बेला असमान तथा असम्मानपूर्ण गरिने व्यवहार र विभेदलाई परम्परागत हानिकारक अभ्यासमा गोलमोटल राखेर व्याख्या गरिनु महिनावारी विभेदलाई थप बढावा दिनु हो । कुनै पनि प्रकारको विभेदले सामाजिक मान्यता पाउनु र राज्य टुलुटुलु हेरेर बस्नु दुःखद हो । बहुमत संख्यालाई गरिने अन्यायपूर्ण विभेद सभ्य, सुसंस्कृत र न्यायपूर्ण समाज र राज्य निर्माणमा ठूलो अवरोध र चुनौती हो । तसर्थ महिनावारी हने व्यक्तिहरुलाई मानवको रूपमा स्वीकार गर्न, उनीहरुको मानव अधिकारको रक्षा तथा सम्पूर्ण व्यक्तित्व विकासकालागि उपरोक्त मौलिक हकहरु उपभोग गर्न आवश्यक नीति, (नीति, नियमावली, निर्देशिका र कार्यक्रम) बनाउने र भएका कानूनमा समय सापेक्ष र आवश्यक परिमार्जन गर्न आवश्यक रहेको छ ।

संकल्प प्रस्ताव प्रस्तुत गर्नु पर्नेको कारण:

१. महिनावारी विभेदलाई विभेदका रूपमा स्वीकार नगरिएको
२. महिनावारीको अवस्थामा मानव अधिकार र मौलिक हक उपभोगबाट वंचित गरिएको
३. मध्यपश्चिम र सुदूरपश्चिम नेपालमा देखिने महिनावारी विभेद (छाउपडी) र समग्र महिनावारी विभेदलाई हानिकारक परम्परागत अभ्यासमा मात्र राख्दा महिनावारी विभेदको प्रणालीगत बहिष्करण, निषेध र पितृसत्तात्मक संरचना कायमै रहेको,
४. महिनावारीका बारेमा खुलेर कुरा नगरिनु, विद्यालयमा महिनावारी हुनु अगावै यसका बारेमा नपढाइनु र महिनावारीलाई लकाउने र लाजको विषय बनाइनुले मौनताले प्रश्रय पाएको । मौनताले अपराध ढाक छोप् गर्नु ।
५. महिनावारी विभेदका कारण महिनावारी हुनेहरु यौनिक, शारीरिक र मनोवैज्ञानिक शोषणमा पर्ने ।

- ६.महिनावारी विभेदका कारण महिनावारी हुनेहरु स्रोत, साधन र सेवाबाट वंचित हन परेको
- ७.महिनावारी विभेदले तनाव र द्वन्द्व सृजना हुने गरेको
- ८.महिनावारी विभेदका कारण महिनावारी व्यवस्थापनमा समस्या रहको
- ९.महिनावारी विभेदका कारण मनोबल कमजोर हुने गरेको । मानसिक स्वास्थ्यमा असर परेको
- १०.बाल अधिकार हनन भएको
- ११.बलात्कार, हत्या, चिसोले कठ्यांगरिएर, निस्सासिएर धेरै रक्त स्राव भएर जीवन गुमाउनु परेको –विशेष छाउगोठमा असुरक्षित रुपमा बस्दा
- १२.महिनावारी विभेद सबै क्षेत्र, समुदाय, जाति र धर्ममा रहेको तर सबैलाई सम्बोधन हुने गरी नीति नबनेको
१३. नेपाल सबैखालका लैंगिक हिंसा अन्त्यका लागि सयुक्त राष्ट्रसंघीय पक्ष राष्ट्र भएपनि त्यस अनुसार अगाडी बढन नसकेको तसर्थ राज्यले निम्न संकल्प गर्न आवश्यक रहेको छ:

१. भाष्य परिवर्तन गर्ने

नेपालमा १२५ भन्दा बढी भाषा भाषिका छन । महिनावारीलाई प्रत्येक भाषामा बोलिने शब्द नीतिमा राख्न सकिदैन । जन शब्दले कप्रथाको झल्को दिन्छ वा खास समुदाय वा क्षेत्रले अपहेलनाको रुपमा लिन्छ त्यस्ता शब्दहरुलाई स्थान दिन हँदैन । उदाहरणकालागि छाउपडी सुदूरपश्चिमको अछाममा बोलिने शब्द छ हो । छाउपडी शब्द औपचारिक रुपमा प्रयोग गरिदा महिनावारी विभेद सुदूरपश्चिममा मात्र छ भन्ने बुझिन्छ जबकि यो सत्य होइन । तसर्थ महिनावारीको स्थितिलाई बझ्ने समझाउने साझा शब्द स्वीकार गर्ने र त्यस शब्दलाई प्रयाग गर्न पर्छ । त्या साझा शब्द महिनावारी हन सक्छ, हो र हनपर्छ । मानव शरीरको रगत अशुद्ध हुँदैन तसर्थ महिनावारीको रगत पनि शुद्ध हुन्छ भन्ने भाष्य निर्माण गर्ने । मध्य पश्चिम र सुदूरपश्चिमका केहीभागमा रहेको कुपरम्पराका कारण छाउपडी अर्थात महिनावारी भएकी महिला र गोठ एक अर्काका पर्यायवाची जस्तै भएका छन । बस्ने गोठ र सोचको गोठ भत्काउने । र, महिनावारीको परिष्कृत वैज्ञानिक भाष्य निर्माण गर्ने ।

२. महिनावारीलाई मर्यादित बनाउने । अर्थात महिनावारी भएको अवस्थालाई सहज र सम्मानपूर्वक स्वीकार गर्ने, महिनाका तिसै दिन एक समान बनाउने । आवश्यकतानुसार वातावरण र स्रोत साधन उपलब्ध गराउने । महिनावारी लाजको, लुकाउने विषय नबनाइ सम्पूर्णता र जीवन चक्रकालागि अपरिहार्य हो भनी खुलेर स्वीकार र गर्व गर्ने सामाजिक चिन्तन र संस्कृति निर्माण गर्ने ।

३. महिलाको उपस्थिति सबै ठाँउमा हुने हुँदा सम्बद्ध सबै नीतिमा मर्यादित महिनावारी अनिवार्य समावेश गर्ने ।
 ४. बालिका, महिला, यौनिक अल्पसंख्यक र अपाङ्गता भएका सम्बन्धित सबैलाई सम्बोधन हुने मर्यादित महिनावारी कालागि रणनीति बनाउने ।
 ५. महिनावारी विभेदलाई सम्बोधन नगरेका थुप्रै ऐनहरू छन । यी ऐनहरूलाई परिमार्जन गर्ने र मर्यादित महिनावारीकालागि थप नीति र कानून निर्माण गर्ने । र, यस सम्बन्धी एकीकृत कानून बनाउन ।
 ६. लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण नीतिमा परिमार्जन गर्ने ।
 ७. मन्त्रालयमा मस्यौदामा थन्किएको राष्ट्रिय मर्यादित महिनावारी नीति २०७४ लाई टुंगोमा पुरयाउने । २०७४ मा आएको महिनावारी कानूनलाई पूर्णता दिने ।
 ८. छाउपडी उन्मूलन निर्देशिका २०६४ लाई विस्थापित गर्दै यसको स्थानमा वि.सं २०७६ मा बनाइएको तर मन्त्रालयमा थन्किएको निर्देशिकालाई पूर्णता दिने र टुंगोमा पुरयाउने ।
 ९. महिनावारी अवस्थालाई मर्यादित बनाउन प्रतिवर्ष राज्यले बनाउने बजेटका सिद्धान्त र प्राथमिकता, नीति तथा कार्यक्रम र बजेट तथा कार्यक्रममा मर्यादित महिनावारी शीर्षक राखिन पर्ने ।
- अन्तमा , २१ औं शताब्दीको लोकतन्त्रमा महिनावारी हेपिने र महिलालाई नियन्त्रणमा राख्ने हतियार बन्नु हुँदैन । तसर्थ यस संकल्प प्रस्तावलाई समर्थन र पारित गर्न सम्माननीय अध्यक्ष ज्यू मार्फत सभामा हार्दिक अनुरोध गर्दछु । धन्यवाद ।